

Inhoudsopgave

DE GESCHIEDENIS.....	2
DE PATROONHEILIGE: AMANDUS	3
DE NEOGOTISCHE ARCHITECTUUR.....	4
De toren.....	4
Het exterieur	5
Het interieur	7
DE BINNENINRICHTING	9
De glasramen.....	9
Het koor.....	11
Het hoofdaltaar	11
De glasramen in het koor	12
De zijkapellen	14
De Mariakapel	14
De Sint-Jozefkapel	14
De Heilig Hartkapel.....	15
De Sint-Antonius van Paduakapel	16
Het vieringaltaar	16
Het kerkmeubilair.....	17
De preekstoel	17
De kruisweg	17
Het orgel	18
Schilderijen, beelden en textiel.....	18
De schilderijen	18
De sculpturen	18
Textiel	18
BIBLIOGRAFIE	19
COLOFON.....	19

DE GESCHIEDENIS

Reeds in de late middeleeuwen, sinds het begin van 14de eeuw, is er sprake van een kerk (parochie) buiten de toenmalige stadsmuren, de Sint-Willibrorduskerk, in de wijk **Stuyvenbergh**. Ook bij de stadsuitbreiding van de 16de eeuw blijft deze buurt buiten de Spaanse omwalling van Antwerpen. Het is niet meer dan een grote zandbank, acht meter boven de zeespiegel, met magere gronden bewerkt door arme 'peebieren'. Zeker sinds 1479 heeft deze kerk alle rechten van een zelfstandige parochie: **de Sint-Willibrordusparochie**.

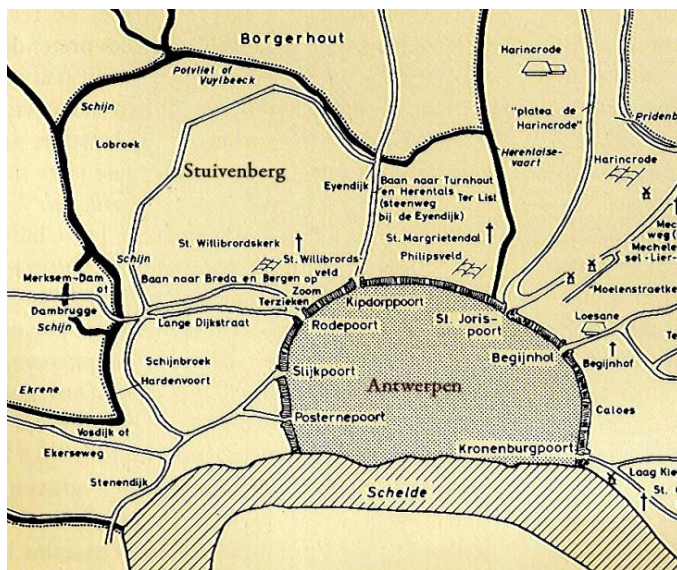
In 1862 bij de stadsuitbreiding wordt de Spaanse omwalling van de 16de eeuw ontmanteld. Hierdoor wordt de weg vrijgemaakt voor de bestaande woonkernen rond de leien om zich tot volwaardige stadswijken te ontwikkelen. Er wonen dan al meer mensen buiten de vroegere stadsomwalling dan er binnen. De zeer uitgebreide parochie van St.-Willibrordus telt niet minder dan 16.865 inwoners. Ze is overbevolkt.

Op 2 december 1862 dient de kerkfabriek van Sint-Willibrordus een eerste aanvraag in bij het ministerie van Justitie en Cultuur voor de oprichting van een nieuwe parochie op de wijk Stuyvenbergh. Maar de toelating laat op zich wachten. Daarom besluit de kerkfabriek van Sint-Willibrordus op 14 september 1864 een **voorlopige kapel** te bouwen op een perceel in de Vliegenstraat dat loopt tot de Sint-Gummarusstraat. Dit stuk grond van 368 m² wordt geschonken door de familie De Beys. Op 28 december 1864 volgt het Koninklijk Besluit tot oprichting van de **nieuwe parochie**. Ze wordt toegewijd aan de heilige Amandus.

Beide parochies, Sint-Willibrordus en Sint-Amandus, hebben dan elk ongeveer 8 à 9000 parochianen. De nieuwe parochie beslaat nog een uitgestrekt gebied van Oosterweel ten noorden tot de Lange Beeldekenstraat (Borgerhout) in het zuiden van de stad. Het aantal parochianen groeit zo sterk dat men besluit om de parochie verder op te delen. Tussen 1889 en 1912 leidt dit tot de oprichting van de parochies van Sint-Lambertus (wijk *Dam*), Sint-Eligius (wijk Pothoek), het Heilig Hart (wijk De Bilzen) en Sint-Antonius (Paardenmarkt).

Lode Baeckelmans (1835-1871), een van de meest succesvolle architecten uit deze periode krijgt de opdracht voor de bouw van de nieuwe kerk. Samen met zijn oudere broer Frans bouwt hij o.m. ook het prestigieuze gerechtshof aan de nieuwe leien (huidige Britselei). Tegelijkertijd is hij ook actief bij de restauratie van de Sint-Leonarduskerk in Zoutleeuw. Totaal onverwacht, sterft Lode Baeckelmans in 1879 op 34-jarige leeftijd, waarna zijn broer Frans deze projecten overneemt.

De kerk wordt gebouwd op een grond, 6490m² groot, geschonken door de familie Collin. Ondanks de hoge bestekprijs voor de bouw, 50 % hoger dan de kostprijs van twee andere Antwerpse neo-kerken die pas gebouwd waren, Sint-Jozef (1862-'67) en Sint-Joris (1847-'53), wordt het plan in 1867 goedgekeurd door de overheid en twee jaar later in 1869 start de bouw van de kerk.

DE PATROONHEILIGE: AMANDUS

Ca. 655 komt Amandus (ca. 594/'95-na 675) onze streken kerstenen. Hij is de tweede belangrijke missionaris die Antwerpen aandoet in de 7de eeuw, na Eligius tien jaar eerder en maakt de weg vrij voor Willibrordus rond 690. Alle drie zijn ze patroonheiligen van belangrijke 19de-eeuwse neogotische kerken in de Stuivenbergwijk.

Amandus, die afkomstig is uit Aquitaine in Zuid-Frankrijk, is een efficiënter en krachtadiger bekeerder dan Eligius. Hij bouwt in Antwerpen de eerste kerk, gewijd aan heiligen Petrus en Paulus, die tot 1124 de enige parochiekerk zou blijven en de basis zou vormen voor de grootse Sint-Michielsabdij (opgeheven en deels vernield in en na de Franse periode) alsook voor de O.-L.-Vrouwekerk (de Kathedraal).

Wanneer bij de oprichting van de nieuwe parochie in 1864, Amandus de eer van patroonheilige krijgt zal hij die delen met de heilige **Dymfna**. De reden hiervoor is eerder toevallig. De eerste pastoor, Joseph Norbert Dausi, was afkomstig van Geel waar Amandus wel de patroonheilige is van de hoofdkerk, maar Dymfna met haar bedevaartkerk veel meer populariteit geniet. Hun koppeling wordt bovendien gerechtvaardigd doordat ze beiden doorgaan als eerste missionaris van Antwerpen, getuige daarvan hun beider aanwezigheid aan het latere neogotische hoofdportaal van de Antwerpse O.-L.-Vrouwekathedraal (Jan-Baptist De Boeck en Jan-Baptist Van Wint).

DE NEOGOTISCHE ARCHITECTUUR

De kerk wordt gebouwd in neogotische stijl volgens de opvattingen van de 19de eeuw. Het is niet alleen een romantisch terugblikken op het verleden, maar in de kerkbouw zeker ook een teruggrijpen naar de gotiek die ervaren werd als de ideale stijl verbonden met een periode van diep religieus beleven. Ontwerper **Lode Baeckelmans** (1835-1871) legt in 1867 een definitief plan voor. Hij koos voor de ideeën van de beroemde Franse architect Eugène Viollet-le-Duc die zich liet inspireren door de kathedraal van Chartres. Lode had met hem kennis had gemaakt tijdens een studiereis door Europa.

Na zijn vroegtijdig overlijden, vier jaar later, brengt zijn broer-architect enkele wijzigingen aan. Na zeven jaar is de kerk reeds voltooid en kan ze op 5 december 1874 in gebruik worden genomen.

Architect Lode Baeckelmans is er duidelijk in geslaagd een grote eenheid te behouden ondanks de elementen van de Scheldegotiek die hij opneemt in de zijbeuken, zoals de flankeertorentjes, de knopkapitelen en de loopgang. Met deze kerk drukt Baeckelmans zijn stempel op de bouw van andere neogotische kerken in Antwerpen. Vooral bij de Sint-Willibrorduskerk in dezelfde wijk zullen de architecten Blomme in deze optiek verder werken in de jaren 1887-1891.

De toren

Zeer uitzonderlijk is de plaatsing van de 79 m hoge toren aan het uiteinde van de westelijke transeptarm. Deze ingreep wordt hoofdzakelijk bepaald door het beschikbare bouwterrein dat Baeckelmans zo ruim mogelijk wil benutten. Daarom bouwt hij tot tegen de huizen van de achterliggende Everaertstraat en plaatst de **toren** naast het schip, aan het einde van de kruisbeuk, een idee waarvoor hij zich heeft laten inspireren door het ontwerp van Viollet-le-Duc voor de Saint-Martin te Aillant-sur-Tholon.

De torenpartij wordt aan de oostelijke transeptarm gecompenseerd door een meer vooruitspringende gevelpartij, waarachter de doopkapel is ingericht. De toren is opgebouwd uit vijf geledingen waarvan vier in verwerkte natuursteen. Onderaan vormt de torenbasis het westportaal; boven de spitsboogramen van de tweede geleding bevindt zich een galerij die aan alle zijden een panorama biedt op de wijk Stuivenberg en de stad Antwerpen. Boven de boorden van de vierde geleding laten de galmgaten de **klokken** weerklinken over de stad: Amandus (1490 kg), Dymfna (1055 kg) en Norbertus (660 kg). Ze werden in 1886 gegoten door klokkengieter Alphons Beullens uit Leuven. Een achthoekige spits bedekt met leisteek bekrönt de vierkante toren. Tussen de vier hoektorentjes is een uurwerkplaat geplaatst onder een dakkapel.

Het exterieur

De neogotische stijl die Lode Baeckelmans in deze kerk toepast neemt afstand van het decoratieve, zoals dit 30 jaar eerder toegepast werd in de Sint-Joriskerk. Zijn voorkeur gaat naar een duidelijker toepassing van klassieke gotische inzichten, op basis van een grondige kennis van de Franse gotiek, gecombineerd met elementen van de Vlaamse Scheldegotiek.

Buiten de kerk vallen onmiddellijk een viertal elementen op: de monumentale, plastisch uitgewerkte en drieledige zuidgevel met diepe portalen, de stijleenheid, de plaats van de toren op de westelijke dwarsbeuk en het gebruik van baksteen (papesteen) verlevendigd met natuurstenen paramenten. De buitenzijmuren zijn verticaal versterkt met pijlers die binnen doorlopen in het gewelf.

De voorgevel telt drie verticale geledingen, zoals in de Franse gotiek, waarbij de middelste met een topgevel wordt bekroond. De drie diep uitgewerkte portalen refereren duidelijk naar vroeggotische Franse voorbeelden. Het **beeld van de heilige Amandus** tussen de centrale deuren, oorspronkelijk in 1874 beeldhouwd door Jean-Baptist De Boeck en Jean-Baptist Van Wint, is ondertussen vervangen door een replica in 1989/'90 vervaardigd door Mariette Coppens (°1931) en Leopold Van Esbroeck. (1911-2010). Amandus wordt afgebeeld met zijn traditionele attributen: de bisschopsstaf (als bisschop), het kerkmodel (als kerkbouwer) en de slang onder zijn voeten (als bestrijder van het kwaad).

Dezelfde beeldhouwers, De Boeck en Van Wint, voorzien ook het timpaan boven elk van de drie portalen met halfverheven beeldhouwwerk. Het **centrale timpaan** is een levendige voorstelling in drie registers: onderaan preekt Amandus voor de heidenen (rechts) en voor zijn medebroeders (links); het volgende linteel heeft betrekking op de dood van Amandus (links) en de genezing van de zieken die zijn kist aanraken (rechts); bovenaan troont de zegenende Christus. Hij is omringd door de symbolen van de vier evangelisten.

Op de **timpanen boven de zijportalen** prijken taferelen uit het leven van Maria (links) en uit het leven van de heilige Dymfna, de tweede patroonheilige van de kerk (rechts).

(linker zijportaal) Het leven van Maria beperkt zich op het onderste linteel tot haar conceptie, zwangerschap en jonge moederschap; op het boogveld erboven kijken we op naar de bekroning van haar leven in de hemel. Onderaan vat haar leven aan met haar uitverkiezing wanneer de engel haar Jezus' geboorte aankondigt. Vervolgens gaat ze haar nicht Elisabeth bezoeken. Daarop volgt de Vlucht naar Egypte waarbij Maria, in traditionele amazonehouding gezeten op de ezel, haar ingebusselde baby koestert onder het waakzame oog van Jozef die met een wandelstok vooroploopt.

(rechter zijportaal) Het leven van de Ierse Dymphna vat links onder aan met haar oversteek naar Antwerpen. Merk de details van de zeilmast en het gelichte anker. Leergierig en vroom luistert de (gekroonde) prinses naar het verder onderricht in het christelijk geloof door haar geestelijke vader Gerebernus die de voorsteven van het schip als leerstoel aanwendt. Rechts onder wordt zij door haar vader in een vlaag van waanzin onthoofd, terwijl haar 'geestelijke vader', de kruinschoren priester Gerebernus, hetzelfde lot ondergaat. Centraal staat haar zegevierende beeltenis. Met haar marteltuig het zwaard drukt

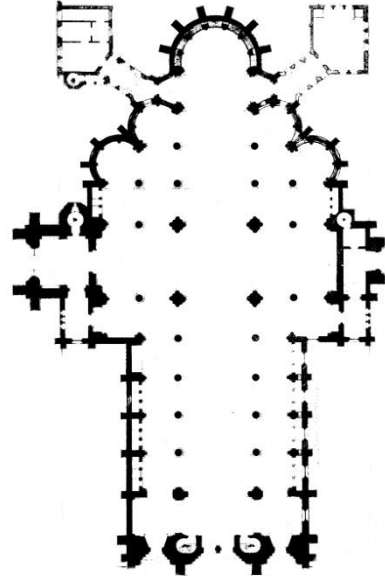
Dymphna de waanzin van haar moordenaar aan haar voeten de kop in. Merk hoe het duivelse kwaad wordt aangegeven met een venijnige slangenstaart. In haar linkerhand houdt ze Gods woord, Jezus' evangelie, waarvoor ze haar leven veil had. De flankerende zwevende engelen bieden haar de laurierkrans en de palmtak van de hemelse overwinning aan.

Het interieur

Het grondplan van de kerk omvat een driebeukig schip met twee transeptarmen en een vierkante viering. Net zoals de nabijgelegen neogotische kerken van Sint-Willibrordus (Kerkstraat) en Sint-Antonius (Paardenmarkt) is het koor van de Amanduskerk **noordwaarts** gericht. Dit is waarschijnlijk eerder bepaald door de beschikbare plaats.

De verbinding tussen het hoogkoor en het transept wordt gevormd door 4 zgn. **okselkapellen**, naar het voorbeeld van de 13de-eeuwse gotische Noord-Franse St.-Iveskerk te Braine. Achter deze kapellen bieden loopgangen toegang tot de aan de oostzijde gelegen sacristie, en de aan de westzijde gelegen pastorie. Beide zijn duidelijk afgescheiden van het koor.

De kerk heeft respectabele **afmetingen** met een totale lengte van 73 m, een breedte van 45,5 m en een hoogte van de middenbeuk van 20 m. De zijbeuken zijn met hun 8,5 m beduidend lager.

Een zevenhoekige afsluiting waarboven even zo veel hoge lancetramen prijken, sluit het **koor** af. Boven het altaar komen de acht ribben samen in één grote **gewelfsleutel**, waarop Christus zijn moeder Maria tot hemelkoningin kroont.

Antwerpen, Sint-Amanduskerk

De **basilicale drieledige opstand** bestaat uit brede scheibogen onderaan, een opvallend triforium, dat echter geen doorlopende loopgang vormt, en een hoge lichtbeuk.

Het schip en de zijbeuken worden gedragen door stevige ronde **pilaren** met een achtzijdige arduinen basis en **kapite-len** met een grote variatie aan versieringen met bloemen, bladeren en knoppen, ontworpen door de architect. Onder elk van de lichtbeuken die telkens twee lancetramen en een rondvenster omvatten, bevindt zich

een oculus, met driepasboogjes, ter hoogte van het triforium. Een van de talrijk voorkomende versieringen is het **driepasmotief**.

De **overwelling** in donkerrode steen is mooi gesloten door een gotisch kruisribgewelf en eenvoudig uitgevoerde gewelfsleutels

DE BINNENINRICHTING

De glasramen

Hoeft het te verwonderen dat in een neogotische kerk de belangrijkste en opvallendste kunstuiting de glasramen zijn? Alle zijn ze uitgevoerd door de bekendste Vlaamse en Parijse kunstenaars uit de neogotische traditie. Hun inspiratie is vooral Bijbels. Ook de kwaliteit van de moderne glasramen is bijzonder hoog.

Een jaar reeds na de vroege dood van Lode Baeckelmans plaatst **Jean-Baptist de Bethune** (1821-1894) in 1872 twee glasramen boven de portalen van de zijgevels ter nagedachtenis van de betreurde ontwerper-architect.

In de **oostelijke zijgevel** wordt over twee glasramen het **Bijbelse scheppingsverhaal** verbeeld, bij wijze van hulde aan 'de Architect van het heelal', bron van alle creativiteit. In de volgorde van het mythische verhaal (Gen. 1:3-31) zien we op het linkse raam van boven naar onder: God die dag en nacht schept (1ste dag), het uitspansel (2de), de planten (3de), de zon, de maan en de sterren (4de), de vissen en de vogels (5de) en tenslotte de dieren op het land en de mens (6de dag). (foto)

Op rechtse raam gaat het verhaal van Genesis verder en wordt de harmonie van de schepping verstoord door de zonde van de mens (van onder naar boven): *Adam en Eva uit het paradijs verjaagd* (Gen. 3:22-24), *Kaïn en Abel offeren aan God* (Gen. 3:3-4), *Kaïn doodt Abel* (Gen. 3:8), *Noë bouwt de ark* (Gen. 6:13-14) en *Abraham draagt een ram als brandoffer op in de plaats van zijn zoon Isaak* (Gen. 21:1-13) (foto).

Een jaar later, in 1873, komen uit het befaamde Parijse **atelier van Edouard Didron** de spitsboogramen boven de koorafsluiting met als thema de zeven sacramenten. (zie hoog-koor)

Ook de ramen met geometrische figuren in de middenbeuk en het schip uit 1875 zijn vervaardigd door Didron, maar wel naar een ontwerp van de architect, Frans Baeckelmans.

In 1879 snijdt de Bethune de twee ramen voor de O.-L.-Vrouwkapel met de belangrijkste momenten uit het leven van Maria. (zie verder)

Het ontwerp dat het Antwerpse **atelier Stalins en Janssens** reeds in 1896 maakte voor het roosvenster in de oostgevel wordt pas uitgevoerd tijdens WO II door een vroegere medewerker van het atelier en geplaatst in 1945. (Zie foto)

Met de voorstelling van de Heilige Drievuldigheid wordt het christelijk geloof alsook de missie van het hele kerkgebouw samengevat: God die ons door Jezus wil laten delen in Zijn liefde en glorie, en wij die met Jezus verbonden blijven dankzij zijn Geest die leeft in de kerkgemeenschap.

De overige glasramen zijn 20ste-eeuws. Ze worden geplaatst ter vervanging van ramen vernield in de wereldoorlogen. Na WO I ontwerpt en vervaardigt **Edward Steyaert** in 1923 de twee ramen van de St.-Jozefskapel in zijn typische stijl (zie verder).

Van 1950 tot 1962 ontwerpt kunstglasschilder **Jan Wouters** 17 nieuwe glasramen. Het zijn bijzonder mooie ramen in heldere tinten, gedeeltelijk ter vervanging van vernielde ramen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Het roosvenster boven het hoofdportaal aan de zuidkant (1950) is volgens de middeleeuwse traditie symbolisch sterk geladen met de '**mystieke roos**' - een van de titels voor Maria zoals die ook voorkomt in de populaire litanie van Loretto.

In de oculus wordt dit wel erg toepasselijk voorgesteld doordat het Jezuskind, op een mariaal blauw doek, de handen uitstrekt te midden van roosjes. De goudgele stralen - een aureool van korenaren die verwijzen naar de Eucharistie - waaieren uit in de stralenkrans van een dozijn lunetten in zachte rode kleuren. Deze twaalf stralenvensers bevatten twee kringen. De binnenste kring bestaat uit Jezussymbolen zoals het Lam Gods, alfa en omega, en zijn lijdenswerktuigen, o.m. de haan en het kruis. De buitenste kring beeldt twaalf andere titels uit de litanie van Loretto uit zoals Ivoren toren, Morgenster en Toren van David, waarmee men op poëtische wijze de bijzondere betekenis van Maria wil aangeven.

In de volgende jaren realiseert Jan Wouters nog een aantal kunstramen: *St.-Johannes de Doper* (foto) en *St.-Anna* (1950), *St.-Christoffel* en *St.-Paulus* (1951), twee ramen met *Engelen* (1959), en tenslotte in 1962 enkele in de Heilig Hartkapel. Dank zij de kleurrijke contrasterende achtergrond krijgen deze taferelen een bijzondere diepte.

Op het glasraam *O.-L.-Vrouw van Antwerpen* (1954; foto) in de oostzijbeuk, eveneens van Jan Wouters, staat Maria als beschermvrouw gehuld in een mantel waar ze haar kind op de arm mee induffelt. Zo ondersteunt Maria Jezus, die met zijn kruisnimbus en zijn opvallend lichtrood kleed als hoofdfiguur in beeld komt en de toeschouwer en heel Antwerpen zegent. In zijn ander handje krijgt het Kind van zijn moeder een vrucht toegestopt.

Geïnspireerd door O.-L.-Vrouw van Lourdes is Maria in het wit gehuld met een lange ceintuur van lichtblauwe stof. Getrouw aan de Mariale kleuren is de mantel donkerblauw. Maria staat in een groen perkje omzoomd met rode rozen en witte madeliefjes en met als Mariaal symbool bij uitstek, een grote lelietak om haar zuiverheid aan te geven. Als uitdrukking van de genegenheid van de Antwerpenaren voor 'Onze-Lieve-Vrouw' staat er een korf met witte

en rode rozen voor haar - toevallig of niet - de kleuren van de Stad Antwerpen. Het witte lammetje aan haar voeten is een verwijzing naar haar zoon, 'het Lam Gods', of eerder als een schaapje van Jezus, 'de Goede Herder'?

De achtergrond geeft Antwerpen weer. Centraal staat de eigen parochiekerk St.-Amandus, geruggesteund door de torens van de belangrijke oude parochiekerken van Antwerpen-centrum: in het midden die van de O.-L.-Vrouwekathedraal, meer bepaald de noordertoren en de vieringkoepel, links die van de St.-Jacobskerk, rechts de toren van St.-Carolus Borromeus en van St.-Paulus en net daarvoor die van St.-Andries. In dit torenlandschap vind je dan ook niet het stadhuis terug, wél de toenmalige icoon van de moderne burgerlijke bouw, de 'Boerentoren'. En net boven het dak van de St.-Amanduskerk mag ook nog even het octogonale torentje van haar dochterkerk St.-Eligius komen piepen.

Het koor

Het hoofdaltaar

Steenkapper Van Elsen legt in 1880 de marmeren **vloer** van het hoogkoor. Hierop plaatst Jan Gerrits in 1901 het **hoofdaltaar** waarvan de ontwerper onbekend bleef. Het is een naar verhouding klein altaar, maar met een fijn uitgewerkt retabel in Franse witte steen. (Foto)

Rond het centrale **kruisbeeld** met Maria en Johannes staan twee taferelen uit het **leven van Amandus**: links spreekt hij tot de heidenen en rechts staan zijn medebroeders rond zijn sterfbed. (foto)

Daaronder bevinden zich de beeltenissen van de **Oosterse en Westerse kerkvaders**, symbolisch voor de eenheid van de Kerk en het leergezag in de toenmalige Laatantieke wereld. Links staan de vier Griekse kerkvaders, St.-Athanasius, met zijn attriboot het schip omwille van zijn verbanning, St.-Johannes Chrysostomos met een kerkmodel als stichter van een kerk, St.-Gregorius van Nazianze, met een bijenkorf als teken voor zijn welsprekendheid en de heilige Basilius met de duif van goddelijke ingeving. Als pendant staan aan de rechterkant de vier Latijnse kerkvaders. St.-Ambrosius wordt op basis van een legende voorgesteld met een bijenkorf, alluderend op zijn welsprekendheid. St.-Hieronymus herkennen we aan zijn typische kardinaalshoed, St.-Augustinus aan het brandende hart dat hij in de hand houdt en St.-Gregorius de Grote draagt zijn pauselijke tiara en op zijn schouder de duif omwille van de bijzondere Inspiratie door de Heilige Geest.

Opvallend zijn de vier **engelen** aan de buitenzijde van het retabel die elk een **wapenschild** dragen waarmee de overheid zichtbaar aanwezig wordt. Centraal de kerkelijke overheid, met de toenmalige paus Leo XIII, met gouden staartster, groene boom en gouden Franse lelies, en Mgr. Goossens, toenmalig aartsbisschop van Mechelen (tot welk bisdom Antwerpen toen behoorde). Zij worden geflankeerd door de Vlaamse Leeuw (merkwaardig, want 'Vlaanderen' bestaat in die tijd nog niet als een rechtsorgaan; enkel het vaderland België is van tel) en het wapen van de Stad Antwerpen.

De glasramen in het koor

In het koor met het hoofdaltaar wordt het sacrament van de eucharistie in de glasramen thematisch uitgewerkt binnen een reeks van alle zeven sacramenten.

Uit het befaamde Parijse **atelier van Edouard Didron** komen in 1873 de spitsboogramen boven de koorafsluiting met als thema de zeven sacramenten. Zoals gebruikelijk in de middeleeuwse gotiek worden eigen christelijke geloofswaarheden voorafgegaan door een voorafbeelding uit het Oude Testament, hier resp. in het voornaamste middelste register en bovenaan.

Van west naar oost:

- Door het **doopsel** treedt de dopeling in de kerkgemeenschap van Christus en deelt hij/zij in de genade om verlost te worden van de binding aan het kwaad. Doordat het doopsel in die zin wil 'reinigen' van het kwaad, gebeurt het met water. Mozes die zijn handen uitstrekt over de Rietzee alludeert op de redding door (het water van) het doopsel. Hij strekt de hand uit over de zee waarna die splitst en de Israëlieten veilig kunnen oversteken en zich bevrijden uit de slavernij in Egypte (Ex. 14:26-28). (foto)

- De zending door Gods vurige Geest bij het **vormsel** wordt herkenbaar door een teken van de profeet Elia. Wanneer hij (in een paardenspan) ten hemel vaart, laat hij zijn vuurrode mantel over zijn discipel Elisa vallen om duidelijk te maken dat die geroepen is om de taak van zijn leermeester verder te zetten (2 Kon. 2:11-14). (foto)

- In de **biecht** ontvangt de berouwvolle zondaar bevrijdende vergeving na belijdenis van zijn zonden. In die zin herkent hij zich in het berouw van koning David (2 Sam. 12:13) die Uria met een list op het slagveld had laten sneuvelen om diens mooie vrouw Betseba tot zich te nemen.
- De **eucharistie**, als 'bron van genade' vindt zijn voorafbeelding in Mozes die water uit de rots slaat (Ex. 17:1-7, evenals een tweede maal: Num. 20:2-11). Met een staf slaat hij op de rotsen waaruit stromen van levend water vloeien. Joodse mannen van gen het water op met een schoteltje en een kan. Ondertussen voltrekt zich op de achtergrond het manna-wonder. Hier wordt het wonderlijke karakter van het manna, het 'hemels brood' dat de joden 40 jaar in de woestijn voedt (Ex. 16:4-5.35), in de verf gezet doordat het ook letterlijk – overvloedig uit de hemel regent. Een vrouw maakt aanstalten om het met een mand op te vangen. Dit manna-wonder is een voorafbeelding van het eucharistische brood (in de vorm van de hostie) dat ons in de eucharistieviering als spiritueel voedsel wordt aangeboden. (foto)
- Het **priesterschap**: Mozes geeft de bloeiende staf aan Aäron als teken van zijn uitverkiezing tot het priesterschap (Num. 17:23-25).
- Voor het **huwelijk** ligt het Bijbels verhaal voor de hand: God die Adam Eva als gezellin geeft (Gen. 2:22).

- Als 'onderdeel van **'de laatste sacramenten'** die een stervende ontvangt, komt het 'heilig oliesel' (de ziekenzalving) als laatste in de reeks aan bod. De vertroosting van een stervende in het vooruitzicht van het nieuwe leven in het hiernamaals wordt op krachtig Bijbelse wijze vertolkt door de profeet Elia die een jonge man tot leven wekt (1 Kon. 17:17-24). (foto)

De zijkapellen

De vier eikenhouten zijaltaren worden pas rond 1931 geplaatst, maar zijn nog alle in de neogotische traditie opgevat, met houten en koperen versieringen, pilaartjes met knopkapitelen, vierpassen en driepasbogen en gepolychromeerde heiligenbeelden.

De Mariakapel

De Mariakapel situeert zich traditioneel rechts ten opzichte van het kruisvormige grondplan, en dus ook van het koor. Het Maria-altaar is versierd met typische Mariasymbolen.

In 1879 snijdt **de Bethune** de twee ramen voor de O.-L.-Vrouwkapel met acht voorname momenten uit het leven van Maria. Haar levensverhaal vat op het linker raam aan met *De opdracht van Maria in de tempel* (een apocrief verhaal), *De boodschap aan Maria* (Lc. 1:26-35), *Het bezoek van Maria aan Elisabeth* (Lc. 1:39-40). *De Geboorte van Jezus* wordt in beeld gebracht door *De aanbidding van de Wijzen* (Mt. 2:11). Op het middelste raam gaat het verder met *De terugvinding van Jezus in de tempel* (Lc. 2:46), *De bruiloft van Kana* (Joh. 2:3-4), *Maria en Johannes bij het kruis* (Joh. 19:26-27) en *De neerdaling van de Heilige Geest* (Hand. 2:1-4). Het rechterraam verhaalt de verschijning van Maria in Lourdes in 1858, sindsdien al gauw een van de meest populaire Mariadevoties in België en alleszins het meest geliefde bedevaartsoord (foto).

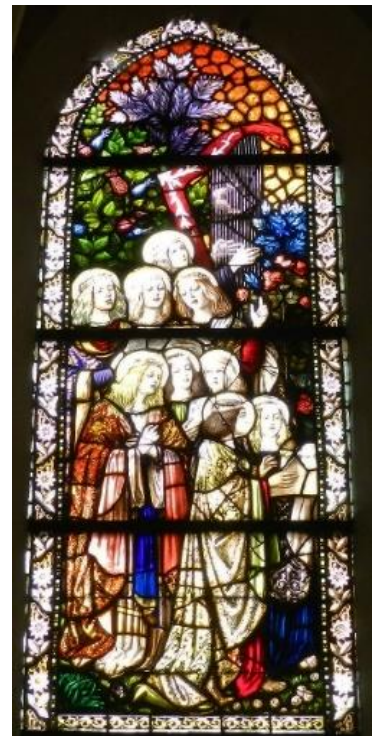

De Sint-Jozefkapel

Naast de Mariakapel bevindt zich, logischer wijze, de kapel die toegewijd is aan Maria's echtgenoot, de heilige Jozef.

Boven op het **altaar** kijkt Sint-Jozef teder naar het Jezuskind dat hij op de linkerarm draagt terwijl hij in de rechterhand de bloeiende lelie vasthoudt, teken van zijn zuiverheid.

Na WO I, in 1923, vervaardigt **Edward Steyaert** de gebrandschilderde glasramen, die op hun beurt geteisterd worden in WO II. Het enige raam dat die vernielingen heeft overleefd, *De koren der engelen* (foto), is van uitmuntende kwaliteit en straalt hemelse vreugde en schoonheid uit. Terwijl op de achtergrond een engel begeleidt met een hoge sierlijke harp, fantasieerijk voorzien van een soort rode vogelkop, hanteren drie rijen zingende engelen een eigen partituur. Samen met de oorspronkelijke pendant aan de overzijde van de kapel beeldt het de engelenkoren uit die Jozef huldigen, een hele eer die hij sinds de baroktijd te danken heeft aan de analogie met de tenhemelopneming van zijn bruid Maria, "verheven boven de koren der engelen".

De Heilig Hartkapel

Omdat de zuidzijde van gotische kerken die symbool stond voor Gods liefde, links ten opzichte van het kruisvormige grondplan lag, situeert zich dan ook hier bij deze noordwaarts gerichte kerk, de kapel die Jezus' liefde is toegewijd, niet langer zuidwaarts, maar enkel nog - formeel - links van het koor.

Op **altaar** van het Heilig Hart wordt het tabernakel met het gesculpteerde Heilig Hart omringd door de geschilderde voorstelling van zes heiligen: rechts van het tabernakel Onze-Lieve-Vrouw in hemelsblauw kleed omgeven door witte lelies, Maria Magdalena met een balsemvaatje en Maria Alacoque met de monstrans; links Johannes de Evangelist met een opvallende adelaar, zijn traditionele attriboot, St.-Paulus met het zwaard en de kerkleraar St.-Augustinus met het boek en de schrijfeer.

Ook op het **glasraamtrio** vervaardigd door Jan Wouters in 1962 staat Christus centraal. Op het middelste raam staat Hij glorieus als 'Christus, Koning van het heelal', zoals zijn titel op de betreffende feestdag luidt. Dat de ene God zich in drie gestalten laat beleven voor de mens, Gods Allerheiligste Drie-eenheid, wordt bovenaan verzinnebeeld door drie ineengestrongelde cirkels, waarin telkens een van de drie goddelijke 'personen' wordt weergegeven: de (scheppende) hand van God 'de Vader', de duif van Gods heilzame Geesteskracht, en het hoofd van Christus, dat hier gekroond wordt tot 'Koning' (van het heelal). Zegevierend staat de Redder van de wereld, gehuld in een keizerlijk purperen priestergewaad of kazuifel, met het boek des levens in de andere hand. De blauwe planeet de aarde dient Hem tot voetbank, aldus Jesaja 66:1. Met opgestoken hand (waarin een wonde van de kruisdood) geeft Hij ieder de zegen. Christus staat a.h.w. zwevend in een kosmische ruimte met fonkelende sterren, met geheel bovenaan de poolster, alsook de zon en de maan. Rond de aardglobe staan de vier ge vleugelde wezens (uit het boek *Ezechiël*) die in christelijke zin staan voor de vier evangelisten.

Op de flankerende ramen links en rechts wordt Christus aanbeden en verheerlijkt, links (iconografisch rechts) door heiligen en een engel, rechts (iconografisch links) door mensen van allerlei leeftijden, burgers ('leken') zowel als geestelijken. Bij de mensen onderscheiden we: onderaan een mindervalide in een rolstoel en een bedlegerige zieke, geassisteerd door een kloosterzuster. Verder kinderen van klein tot groot, een vader en een moeder, geheel bovenaan een dominicaan en een religieuze die het kroostrijke gezin een brood bezorgt. Ook de kleine spruit wordt door een verpleegster (kloosterzuster?) op handen gedragen. Of hoe de geestelijken bedoeld zijn om de burgers bij te staan in elke familiale status. (foto: middelste en rechter raam).

De Sint-Antonius van Paduakapel

Tussen het koor en de H. Hartkapel is er de kapel van de heilige die in de tweede helft van de 19de eeuw bijzonder populair was, Sint-Antonius (van Padua).

Het **retabel** dat net als bij het pendantaltaar van Sint-Jozef eenvoudig verlucht is, hier met zes engelen die de lof van de heilige zingen, is bekroond met het beeld van Antonius zelf in franciscaanse pij. Hij draagt op de linkerarm het Jezuskind op het boek dat Diens verhaal vertelt, de Bijbel.

De **glasramen** ook vervaardigd door Jan Wouters in 1962 tonen *Sint-Franciscus van Assisi* omringd door de dieren, en diens volgeling, de franciscanenbroeder *Sint-Antonius van Padua*, net als op het altaar met het Jezuskind op de arm.

Het vieringaltaar

In 1985 schenken de grauwezusters uit de Maalderstraat hun eikenhouten neogotische **altaar** aan de kerk. Het wordt volgens de opvattingen van het Tweede Vaticaans Concilie vooraan in het koor geplaatst. Vanuit diezelfde opvatting wordt een bijkomend tabernakel dat in 1980 door de Brugse firma Slabbinck vervaardigd wordt in bewerkt koper, geplaatst tegen één van de pilaren dicht bij het vieringaltaar.

Het kerkmeubilair

De preekstoel

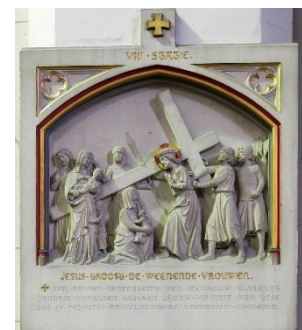

Architect Lode Baeckelmans ontwerpt zelf **de preekstoel** die wordt uitgevoerd door de befaamde Antwerpse beeldhouwers Jan Baptist De Boeck en Jan Baptist Van Wint. De neogotische stijlelementen van het kerkgebouw vinden we ook hier terug: zuiltjes met knopkapitelen, spits- en driepasbogen. De preekstoelkuip rust op een arduinen zuil, in harmonie met de zuilen die het gewelf schragen. In de nissen boven de zuil staan de symbolen van de vier evangelisten, aan wie we Jezus' Goede Boodschap die hier verkondigd wordt, te danken hebben: de stier (Lucas), de engel (Mattheüs), de leeuw (Marcus, foto) en de adelaar (Johannes). De vier reliëfs onderaan de zeshoekige kuip zijn kunstzinnig gesneden taferelen uit Jezus' openbaar leven: Jezus drijft de kooplieden uit de tempel (Mt. 21:12-13), de vermenigvuldiging van de broden (Mt. 14:13-21), de opwekking van Lazarus (Joh. 11:1-44) en de intocht in Jerusalem (Mt. 21:1-9) samen met het verhaal van de tollenaar Zacheüs (Lc. 19:1-10). De apostelen staan met hun traditioneel attribuut, met de voornaamste apostelen in het midden. Van links naar rechts Bartolomeüs (mes), Matteüs (stok), Johannes (beker met slang), Jacobus de Meerdere (schelp), Tomas (speet), Filippus (kruis), Andreas (X-kruis), Petrus (sleutels), Paulus (zwaard), Matthias (bijl), Simon de IJveraar (zaag) en Jacobus de Mindere (in de rechterhand een boek en in de linkerhand een houten stok).

Op de 4 schuine pijlertjes verzinnebeelden duivelsfiguren menselijke ondeugden (foto): de traagheid, de toorn, de gierigheid en de hoogmoed. De verticale pijlertjes worden bekroond door breed gevleugelde engelen die schilden met symbolen van menselijke deugden dragen: een kerk (vroomheid), een wimpel (sterkte, overwinning door het kruis), een lam (offervardigheid) en een duif (naastenliefde).

De kruisweg

De kruisweg is naar een ontwerp van Jan-Baptist Van Wint (1901) uit witte natuursteen gehouwen. Om de taferelen decoratief te verlevendigen zijn ze met goudverf afgewerkt. (foto: 8ste statie, Jezus troost de wenende vrouwen)

Het orgel

Bijzonder is de plaatsing van het **grote orgel**, een instrument uit 1878, met volledig mechanische tractuur, gebouwd door P. Stevens-Vermeersch uit Duffel. De pijpen zijn ingebouwd in de nissen aan weerszijden van het doksaal. Een orgelkast ontbreekt. Het wordt bespeeld met 3 klavieren, 2 manualen en 1 pedaal en beschikt over 28 registers.

In 1991 koopt de kerk een elektrisch **koororgel**. Dit digitale DOMUS-orgel, Prestige I, van Van de Moer uit Aalst, heeft een natuurgetrouwe pijporgelklank.

Schilderijen, beelden en textiel

De schilderijen

Drie schilderijen in de kerk zijn mooie en getrouwe kopieën van werken van P.P. Rubens, *Christus op het kruis* en *Christus op het stro*. Wie de kopieën vervaardigde is niet bekend. De originelen zijn in het bezit van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van Antwerpen.

Eigentijds neogotisch zijn de gepolychromeerde lindenhouten beelden van De Boeck en Van Wint (ca. 1874): **Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes** (1874) en **Sint-Amandus** (vermoedelijk 1874-'76).

De sculpturen

Naast al de neogotiek en enkele replica's van barokke kunstwerken telt de kerk ook 2 oude beelden. Het ene, **de heilige man Job** op zijn mesthoop, stond vroeger in de Sint-Jobkapel in de Bredastraat. Het andere kostbare beeld (2de helft 16de eeuw) is een schenking, nl. Sint-Dymphna die de duivel van de waanzin (van haar vader) vertrappt.

Dankzij een gift is de kerk in het bezit van een gepolychromeerd houten beeld van **Sint-Dymfna**, die de duivel van de waanzin (van haar vader) vertrappt, gesneden uit een holle boomstam (2de helft 16de eeuw).

Textiel

De kerk bezit mooi liturgisch gerei en **processievaandels** van broederschappen, voor het merendeel van einde 19de eeuw - begin 20ste eeuw.

BIBLIOGRAFIE

Agnes De Bleser, *De Sint-Amandusparochie en haar neogotische kerk te Antwerpen*, Antwerpen, 1990.

Architectuurgids Antwerpen, 1993, p.138

Michel De Smet, *De neogotische St.-Amanduskerk te Antwerpen*, Antwerpen, 1984

<http://www.archeonet.be>

COLOFON

Tekst: Jan Vanes en Rudi Mannaerts

Foto's: Jan Vanes m.u.v. foto glasraam *Het offer van Abraham*: Josephus Elsermans

Kaart Antwerpen gebaseerd op tekening van W. De Schampelaere 'De vrijheid van Antwerpen vanaf ca. 1400 tot 1452, in *De Stad Antwerpen van de Romeinse tijd tot de 17de eeuw*, Gemeentekrediet van België, 1978.